

مقدمه

درباره سوره قدر، شب قدر، معنای قدر، تعیین شب قدر، تکالیف شب قدر و شیوه‌های بهره جویی از این شب بزرگ و ارتباط با خداوند مهربان، مطالب قابل اهمیتی وجود دارد که ما خلاصه آن را در زیر می آوریم.

شب قدر، شب عروج انسان الهی

«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ حَيَّرَ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ» (1) ما، آن (قرآن) را در شب قدر نازل کردیم و تو چه میدانی شب قدر چیست؟

شب قدر، از هزار ماه بهتر است، فرشتگان و روح در این شب به اذن پروردگار خود، برای تقدیر هر کاری نازل میشوند، آن شب انباشته از سلامت و برکت و رحمت، تا طلوع صبح است.

درباره سوره قدر، شب قدر، معنای قدر، تعیین شب قدر، تکالیف شب قدر و شیوه‌های بهره جویی از این شب بزرگ و ارتباط با خداوند مهربان، مطالب قابل اهمیتی وجود دارد که ما خلاصه آن را مورد مطالعه قرار میدهیم.

ثواب قرائت

امام باقر (علیه السلام) فرموده است : هر کس سوره انا انزلناه را با صدای بلند بخواند، مثل کسی خواهد بود که شمشیر به دوش گرفته و در راه خداوند جهاد میکند و هر کس آن را پنهان و آهسته بخواند، مانند کسی است که در راه خدا، به خون خود غلتیده است.(2)

امام حسن عسگری (علیه السلام) فرموده : «**فلا يفوتك احياء ليله ثلاث و عشرين**» اگر نتوانستی در شب‌های دیگر احیا داشته باشی، سعی کن احیا و شب زنده داری شب بیست و سوم را از دست ندهی.

معنای شب قدر

چرا این شب، شب قدر نامیده شده، در آن چه اسراری نهفته و چه وقایع و حوادثی در آن رخ داده و رخ میدهد؟ مفسران قرآن کریم با استفاده از قرآن و احادیث پیشوایان معصوم (علیهم السلام)، درباره نامگذاری این شب به شب قدر مطالب و دلایل زیادی آورده‌اند که مهم‌ترین و مناسب‌ترین آنها بدین شرح است :

- 1- شب قدر، یعنی شب بزرگ و با عظمت، زیرا در قرآن کریم قدر به معنای منزلت و بزرگی خداوند عالم آمده همچنان که در این آیه میخوانیم : ما قدر وا... حق قدره (3) آنان عظمت خداوند را نشناختند و حبیش در کتاب وجوه القرآن ليله القدر را به ليله العظمه معنا کرده (4) رمز این بزرگی هم در خود سوره قدر بیان گردیده است آنجا که میفرماید : شب قدر، از هزار ماه بهتر است.
 - 2- شب با ارزش و پر قیمت، جهت دیگری برای معنای قدر میتواند باشد، زیرا از يك سو در همین سوره میخوانیم : عبادت در این شب از عبادت در هزار ماه بهتر و با ارزش‌تر است در فارسی هم میگوییم : قدر جوانی، قدر سلامت و نعمتی را که در اختیار داری، بدان.
 - 3- قدر به معنای سختی معیشت نیز آمده، در قرآن کریم میخوانیم : «**و من قدر عليه رزقه فلينفق مما آتاه ...**» هر کس گرفتار تنگی روزی و تنگدستی در زندگی شود، مقداری از آنچه را خداوند به او عطا کرده، در راه خدا انفاق نماید.
 - 4- طبق آیات متعدد قرآن کریم، قدر به معنای اندازه گیری، تقدیر و تنظیم امور آمده است. در آیه ای میخوانیم : ما قرآن را در شب مبارکی نازل کردیم و ما همواره بیم دهنده بوده ایم و در آن شب : «**فيها يفرق كل امر حكيم**» هر کاری، بر طبق حکمت خداوند، تعیین و تنظیم میگردد.
- راغب اصفهانی، مینویسد : «**ليلة القدر ای ليله قیضها لامور**» مخصوصه شب قدر، یعنی شبی که خداوند برای تنظیم و تعیین امور مخصوصی، آن را آماده و مقرر فرموده است.
- طبق روایات فراوانی که وارد شده، در شب قدر سرنوشت افراد برای سال آینده، مانند : رزق و روزی، مرگ و میر، خوشی و ناخوشی و امور و حوادث دیگر زندگی، براساس استعدادها و لیاقت ها، رقم میخورد و این تقدیر و تنظیم حکیمانه هم در انسان هیچگونه اجبار و سلب اختیاری به وجود نمی آورد.
- درباره تنظیم و تقدیر سرنوشت افراد در شب قدر برای سال آتی آنان، امام صادق (علیه السلام) فرموده است :

«التقدير في ليلة القدر تسعة عشر، والابرار في ليلة احدى و عشرين، والامضاء في ليلة ثلاث و عشرين» تقدير امور و سرنوشت‌ها در شب نوزدهم، تحکیم آن در شب بیست و یکم و امضای آن در شب بیست و سوم صورت میگیرد.

آری، به خاطر اهمیت شب قدر، ارزش و عظمت آن، نزول فرشتگان بیشمار آسمانی به زمین و سرنوشت سازی این شب الهی دهها روایت در کتاب‌ها و تفسیرهای شیعه و اهل سنت وارد شده است. در بیان پیامبر گرامی اسلام (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ) هم میخوانیم : «من قام ليلة القدر ايمانا و احتسابا، غفر له ما تقدم من ذنبه» هر کس در شب قدر از روی ایمان و اخلاص، به قیام و عبادت ایستد، گناهان گذشته او، بخشیده و آمرزیده میشود.

کدام شب است؟

شب قدری که قرآن کریم، آن را بهتر از هزار ماه معرفی میکند، حدود 100 حدیث، در کتاب‌ها و تفسیرهای شیعه و اهل سنت، درباره عظمت آن وارد شده، چه شبی می باشد؟

مجموع مطالبی که از قرآن کریم و احادیث شیعه و اهل سنت، در مورد تعیین شب قدر به دست میآید را در موارد زیر میتوان خلاصه نمود :

- 1- در اینکه شب قدر در ماه مبارك رمضان قرار دارد، هیچگونه تردیدی نمیتوان به خود راه داد، چون از يك سو خداوند فرموده : قرآن در ماه رمضان نازل شده و از سوی دیگر در سوره قدر هم آمده : آن (قرآن) را در شب قدر نازل کردیم و اینکه شب قدر در ماه مبارك رمضان قرار دارد، مورد اتفاق روایات و مفسرین قرآن است.
- 2- شب قدر : در دهه آخر ماه مبارك رمضان قرار دارد، روایات فراوان و نظریه‌های مفسران شیعه و اهل سنت، آن را حتمی می‌شمارند پس در این مورد هم تردیدی نیست.
عایشه روایت میکند : تلاش و کوششی را که میدیدم، رسول خدا صلی ا... علیه و آلہ و سلم، در دهه آخر ماه مبارك رمضان انجام میداد، در اوقات دیگر انجام نمیداد.
حق شب قدر است در شب‌ها نهان / تا کند جان هر شبی را امتحان
نه همه شب‌ها بود قدر این جوان / نه همه شب‌ها بود خالی از آن
- 3- طبق روایات فراوانی که در منابع شیعی آمده، شب‌های نوزدهم، بیست و یکم و سوم ماه مبارك رمضان شب‌های قدر معرفی شده‌اند، اما امام باقر (علیه السلام) دایره آن را محدودتر نموده و در پاسخ عبدالواحد بن مختار انصاری که خواستار تعیین یکی از آن شب‌ها از سوی امام (علیه السلام) بود، فرموده‌اند : «ما عليك ان تعمل في ليلتين، هي اchiedهما» ایرادی ندارد هر دو شب را به عبادت و شب زنده داری مشغول باش، زیرا شب قدر یکی از این دو شب میباشد.
- 4- در میان شب بیست و یکم و شب بیست و سوم - در عین حالی که خدا و رسول (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ) و امامان (علیه السلام)، برای زنده نگهداشتن روح امید و نشاط و اهمیت به اطاعت و عبادت بندگان و تقرب آنان، سعی در مخفیداشتن شب قدر داشته‌اند - آنطور که از تعدادی از احادیث استفاده میشود، احتمال شب قدر بودن شب بیست و سوم را میتوان تقویت نمود و معتبرتر دانست.

زیرا در چند روایت آمده : رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) به عبادت و شب زندهداری دهه آخر ماه مبارک رمضان سفارش میکرد، امام علی (علیه السلام) میفرماید : شب بیست و سوم، در عین حالی که باران شدیدی آمده بود و مسجد مدینه را گل و آب فرا گرفته بود، رسول خدا (علیه السلام) ما را به نماز و امیداشت و با وجود اینکه صورت و بینی آن حضرت، گل آلود شده بود، دست از عبادت و شب زندهداری نمیکشید

امام باقر (علیه السلام) هم فرموده است : عبد الله بن انیس انصاری که در جهینه زندگی میکرد و با مدینه فاصله داشت، به حضور رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) رسید و عرض کرد : من شتر و گوسفند و چوپان‌هایی دارم و نمیتوانم زیاد در شهر بمانم، اما دوست میدارم یکی از شب‌های ماه رمضان را برایم تعیین کنی تا در آن شب به شهر آمده و به نماز و عبادت بپردازم.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) او را نزدیک خویش کشید و در گوش او چیزی گفت، آن مرد هم شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان، در مدینه حضور یافت، به عبادت و شب زندهداری پرداخت و صبح به محل و سراغ کار خود بازگشت.

همچنین در روایت میخوانیم : رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) شب بیست و سوم، به صورت افراد آب میپاشید تا آنها را خواب نگیرد، چنان که حضرت فاطمه زهرا (س) همه اعضای خانواده را وادار میکرد روز بخوابند، شب کم غذا بخورند تا بتوانند شب بیست و سوم را بیدار بمانند و میفرمود : انسان محروم کسی است که از خیر و فضیلت این شب محروم بماند.

باری، اگرچه با توجه به شواهد حدیثی و تاریخی، احتمال شب قدر بودن بیست و سوم ماه مبارک رمضان را تایید کردیم، اما همان طور که در بالا هم اشاره شد، پیغمبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و امام معصوم (علیه السلام)، عنایت داشتند که شب قدر برای افراد مخفی بماند، تا آنان با اطاعت عبادت در چند شب، برای درک شب قدر و معارف و معنویات آن، تلاش و جست‌وجوی بیشتری داشته باشند.

به روایت ابن ابی الحدید وقتی درباره تعیین شب قدر از امیر مومنان (علیه السلام) سوال میشود، آن حضرت از مشخص کردن، طفره میرود و میفرماید :

در این جهت تردید ندارم که خداوند جهت مخفی داشتن شب قدر به شما نظر و عنایت دارد، زیرا اگر آن را برای شما اعلام داشته بود، در همان شب به عمل عبادت میپرداختید و عبادت در شب‌های دیگر را ترك می نمودید و من هم به خواست خداوند (در مورد بهره برداری شما از شب‌های دیگر) امیدوارم شما را محروم نگردانم

طبق آیات متعدد قرآن کریم، قدر به معنای اندازه‌گیری، تقدیر و تنظیم امور آمده است. در آیه ای میخوانیم : ما قرآن را در شب مبارکی نازل کردیم و ما همواره بیم دهنده بوده ایم و در آن شب : «**فیها یفرق کل امر حکیم**» هر کاری، بر طبق حکمت خداوند، تعیین و تنظیم میگردد.

تکالیف شب قدر

برای عبادت و درک فضیلت و فیض شب قدر، عموماً به مسجدها میرویم، اما برای اینکه با انجام اعمال جنبی- که خود نیز اعمال پرفضیلتی است - خویشتن را برای درک عظمت و فضایل عمیق شب قدر آماده تر گردانیم تا

بتوانیم در نورانیت قرآن نورانی شویم و با فرشتگان پاک آسمانی هم نوا گردیم و موجی در دریای روح خود ایجاد کنیم، پیشوایان والامقام اسلام، ما را به انجام تکالیف زیر دعوت نموده‌اند.

1- غسل شب قدر

غسل، از يك سو عبادت است، چون میبایست به - نیت تقرب و اطاعت خداوند انجام شود و از سوی دیگر نظافت و بهداشت میباید، چون با شست‌وشوی بدن، هر مومنی خود را برای حضور در مجامع عمومی و ملاقات سالم و جاذب با اهل ایمان آماده و منظم میگرداند.

امام صادق (علیه السلام) فرموده است : هرکس برای شب‌های هفدهم، نوزدهم، بیست و یکم، بیست سوم ماه مبارك رمضان، که امید شب قدر بودن آنها میرود، غسل انجام دهد، از گناهان پاک می‌گردد و مانند روزی میشود که از مادر متولد گردیده است.

2- احیا و شب زنده داری

همان طور که در سیره پیامبر صلیالله علیه و آله و سلم مطالعه کردیم، احیا، بیدار بودن و شب‌های قدر را با عبادت سپری نمودن، از تکالیف دیگر در این شب‌ها است. باری، شب‌زنده‌داری با عبادت و دعا، وظیفهای برای همه شب‌های قدر است، امام حسن عسگری (علیه السلام) فرموده : «فلا يفوتك احیاء ليله ثلاث و عشرين»؛ اگر نتوانستی در شب‌های دیگر احیا داشته باشی، سعی کن احیا و شب‌زنده‌داری شب بیست و سوم را از دست ندهی. امام باقر (علیه السلام) نیز، فرموده است : هر کس شب قدر را احیا بدارد، خداوند مهربان گناهان او را می‌آمرزد....

اما نکته بسیار مهمی که درباره احیا باید مورد توجه باشد، این است که، اولاً: شب را تا سپیده صبح به عبادت و دعا بگذرانیم؛ ثانیاً : به بیداری چشم قناعت نکنیم، زیرا آنچه دارای اهمیت فوق‌العاده‌است. بیداری دل و آگاهی و بصیرتی است که انسان را در محضر الهی و قرآن کریم و فرشتگان آسمانی، مودب و منظم و لایق گرداند.

زیرا، فرشتگان آسمانی که به زمین نزول میکنند، طبق روایت نخست به محضر حضرت صاحب‌الامر (علیه السلام) شرف حضور مییابند، تا علاوه بر سلامت آفرینی در شب قدر یا سلام رسانی به بندگان، پیام الله را به حجت‌ا... (علیه السلام) ابلاغ دارند و طبیعی است اگر حجت‌ا... (علیه السلام) از وضع عبادا... رضایت و خرسندی داشته باشد، وضع تقدیر و سرنوشت سال آینده عبادا... از جانب الله، وضع بهتر و سعادت‌مندانه‌تری خواهد بود.

3- قرآن بر سرگرفتن

تکلیف دیگر شب‌های قدر، قرآن به سرگرفتن است. مومنان روزه گرفته، در ماه خدا و خانه خدا، کتاب خدا را گشوده، به سرگرفته و آن را شفیع خود قرار میدهند. آنها به محتوای قرآن میاندیشند، به آغوش آن پناه میبرند و با قرآن پیوند و پیمان مجدد برقرار مینمایند، تا با معارف نورانی آن، همه زوایای زندگی خویش را نورانی و متعالی گردانند البته برای آگاهی به خصوصیات این اعمال به کتاب‌های دعا باید مراجعه نمود.

امام صادق (علیه السلام) هم فرموده است : برای شب‌های قدر قرآن کریم را جلوی خود قرار دهید، آن را بگشایید و بخوانید : «اللهم انی اسئلك بکتابک المنزل، و ما فیه و فیه اسمک الاکبر و اسمائك الحسنی و ما یخاف و یرجی، ان تجعلنی من عتقائك من النار.»

4- نماز و دعا

امام صادق (علیه السلام) فرموده است : در هر يك از دو شب‌های قدر صد رکعت نماز میبایست خوانده شود. آن حضرت، خود نیز این عمل را انجام میداد، چنانکه از سرشب تا سپیده صبح به دعا و مناجات با خداوند میپرداخت. از جمله دعا‌هایی که به خواندن آنها سفارش شده دعای جوشن کبیر است.

5- استغفار و توبه

اگر چه روزه‌داری خود عامل شست‌وشوی بخشی از گناهان می‌باشد، اما برای وارد شدن به ماه مبارک رمضان، به خصوص دریافت فیض شب‌های قدر ادای دین خالق و خلق هم، لازم خواهد بود، در عین حال، در این شب‌های نورانی، که به بیان امام صادق (علیه السلام) : درهای رحمت‌الهی، به روی بندگان گشوده می‌گردد. درخواست آمرزش گناهان، توبه و انابه و گریه و ناله به درگاه خداوند، برای رفع گرفتاریها و رسیدن به حاجت‌های مادی و معنوی، کاری ضروری خواهد بود.

به هر حال، عظمت و تکالیف شب‌های نورانی و سرنوشت ساز قدر فراوان است، که این مقال را مجال آن نیست، فقط به طور خلاصه میتوان گفت : شب‌قدر، شب وصل است و آداب و تکالیفی را هم که تاکنون برشمردیم سراسر مقدمه وصال محبوب می‌باشد.

پی نوشت ها :

1- قدر، 1-5

- 2- تفسیر نورالثقلین، ج 5، ص 622؛ الدر المنصور فی التفسیر الماثور، ج 6، ص 371.
- 3- حج، 74.
- 4- تفسیر نوین، محمدتقی جعفری، ص 275.
- 5- تفسیر نوین، ص 275.
- 6- دخان، 4.
- 7- المفردات فی غریب القرآن، ص 395.
- 8- تفسیر نورالثقلین، ج 5، ص 631؛ البرهان فی تفسیر القرآن، ج 4، ص 476.
- 9- تفسیر نورالثقلین، ج 5، ص 627؛ البرهان فی تفسیر القرآن، ج 4، ص 487؛ وسائل الشیعه، ج 7، ص 259.
- 10- الدر المنصور فی تفسیر الماثور، ج 6، ص 376؛ فی

برگرفته شده از پایگاه بلاغ